

HISTORIAN RAKENTAMISEN MIELI JA TUTKIJAN VALINNAT

Historiat ovat ihmiselle yhtä välttämättömiä kuin syöminen tai hengittäminen, kuten yhdysvaltalainen David Thelen korostaa. Niitä jokainen myös rakentaa omiin tarpeisiinsa kokemustensa ja mennyttä koskevan tiedon pohjalta.¹ Yhteiskuntaa ja sen eri yhteisöjä ajatellen historiat ovat ihmisten yhteisiä tuotteita, jotka ovat syntyneet heidän vuorovaikutuksessaan. Historioita ovat vaikkapa vanhempien kertomukset nuoruudestaan, poliitikon menneeseen viittavat perustelut toiminnalleen tai historialliset romaanit. Historioiden rakentaminen on osa ihmisten arkea.

Mennyttä koskevan tiedon tuottaminen ei siten suinkaan ole alan tutkijoiden etuoikeus, vaikka heistä moni niin ajattelee. Vielä vähemmän historia on historioitsijoiden keksintö, kuten jotkut postmodernistiset ajattelijat väittävät.

Mennyttä tulkitaan koskaan päättymättömässä *historian yhteiskunnallisen rakentamisen prosessissa*, johon osallistuvat niin historiantutkijat kuin muutkin ihmiset. Kysymykset, jotka tuottavat historioita ovat aina sidoksissa siihen tilanteeseen, jossa ne esitetään ja koska tiedon tarve muuttuu, historiaa kirjoitetaan koko ajan uudelleen.

Historia on jokapäiväistä siinä merkityksessä, että se ei koske jotain erityistä inhimillisen toiminnan aluetta, vaan niitä kaikkia. Menneen tulkinnat myös vaikuttavat ihmisten ajatteluun ja toimintaan - mitä moninaisimmilla tavoilla. Tärkeätä on edelleen se, että menneitä asioita ja tapahtumia voidaan tarkastella lukemattomista toisistaan poikkeavista näkökulmista. Vielä on syytä pitää mielessä, etteivät kaikki ihmiset arvota menneitä asioita ja tapahtumia samalla tavoin. *Jokapäiväinen historia* onkin kokonaisuus, jonka muodostavat lukemattomat erilaiset menneen esitykset.² Jos sen sijaan ajattelee totunnaiseen tapaan, että historiaa ovat merkittävät kansainväliset, kansalliset tai paikalli-

set tapahtumat, tulee itse asiassa rajanneeksi historian erilaisten vallanpitäjien näkemysten mukaan.

Historian esityksiä eivät ole pelkästään sellaisiksi kirjoitetut tekstit, vaikka moni näin ajatteleekin. Suuri osa historian tulkinnoista on puhuttuja: vaikkapa kertomukset jostain huomiota herättävästä rakennuksesta tai television uutiskuviin liittyvät selostukset. Menneen tietoinen esittäminen ei myöskään ole historian rakentamista palvelevan lähteen välttämätön edellytys. Historiantutkijakin nojaa usein kaupunkimaisemaan, kansanperinteeseen, museoiden maalauksiin, romaaneihin, musiikin eri lajeihin jne. Niitä saa silti käyttää päätelmiä tukevin menneen esityksinä vain, jos ottaa huomioon tuon lähteen varsinaisen tehtävän vaikutuksen kuvaukseen.

Historiantutkijoiden erityisasema historian rakentajina perustuu heidän työnsä tehtävänsä menneen asiantuntijoina. He arvioivat, esittävätkö olemassa olevat historiat kohteensa niiden omien edellytysten mukaisena ja onko kohde sijoitettu perusteltuun asiayhteyteen. Tässä, tiedon kestävyuden arvioimisen merkityksessä historiantutkijat ovat itse asiassa sääntöjen noudattamista valvovia erotuomareita jokapäiväisen historian kentällä.

Tietoteoreettisesti kestävä tiedon varmistaminen ei kuitenkaan yksinään määritä historiantutkijoiden ammattikunnan tehtävää. He joutuvat väistämättä myös ottamaan kantaa historian erilaisten esitysten välittämän *tiedon merkitykseen* eivätkä he tältä osin saa ajatella itseään erotuomareiksi. Heidän koulutuksensa tuottaa kyllä pätevyyden punnita historian esityksen tietoteoreettinen kestävyys, mutta ei anna oikeutta päättää, mikä tieto on tärkeätä ja mikä ei. Silti he osallistuvat, halusivat tai ei, yhteiskunnassa käytävään keskusteluun menneen merkityksestä.

Historiantutkijoiden tulkinnat ”avaavat tai sulkevat, laajentavat tai supistavat inhimillisen toiminnan näköaloja”, kuten Pauli Kettunen asian esittää.³ Heidän tuottamansa tiedon mieli on siinä, että se osoittaa ihmisille uusia tapoja tarkastella omaa tilannettaan ja saa heidät punnitsemaan omia käsityksiään. Tätä tietä historiantutkijat tuovat uusia aineksia historian yhteiskunnallisen rakentamisen prosessiin ja vievät sitä eteenpäin – erotuomarihan vain valvoo sääntöjen noudattamista.

Onnistuakseen työssään tutkijan on ensinnäkin löydettävä kohteikseen yleisönsä kannalta kiinnostavat menneisyyden ihmiset. Toiseksi hänen on tehtävä oikeutta näille ihmisille, tavoitettava heidän käsityksensä omista olosuhteistaan ja selvitettävä heidän toimiensa tarkoite. Juuri tätä historianitutkimuksen mieli edellyttää: menneiden toimijoiden itseymmärryksen rekonstruoiminen on alan tutkijoiden työn välttämätön edellytys. Tekemällä palan vierasta kulttuuria käsitettäväksi, he antavat yleisölleen tilaisuuden suhteuttaa omaa kulttuuriaan muihin kulttuureihin ja haastavat sen kohentamaan omaansa. Näin ajatellen ammattikunta kuuluu yhteiskunnan poliittisiin toimijoihin.

Historiantutkijoiden tehtävä yhteiskunnassa tiivistyy toimimiseen tulkkinä tutkimuksen kohteena olevien ihmisten kulttuurin ja mennyttä koskevaa tietoa käyttävien ihmisten kulttuurin välissä – vertauskuva siten täydennettynä, että tämä tulkki valitsee itse yleisönsä ja pyrkii korjaamaan sen käsityksiä. Tavoitteena on saada yleisö ottamaan tuo vieras kulttuuri vakavasti siinä tarkoituksessa, että näiden kahden kulttuurin välille syntyy itse asiassa vuoropuhelu. Siinä on mielestäni historianitutkimuksen oikeutus.

Menneen asiantuntijan sidokset ympäröivään yhteiskuntaan ovat niin vahvat, että hän ei tavoita oman työnsä keskeisiä puolia, jos hän ajattelee tekevänsä ensisijaisesti tieteellistä tutkimusta. Kestävän tiedon tuottaminen on kyllä hänen työnsä välttämätön edellytys, mutta ei sitä hallitseva piirre. Kun historiantutkija pohtii oman työnsä suhdetta ympäröivään yhteiskuntaan, hänen kannattaa ottaa lähtökohdaksi oman tieteenalansa sijasta tieteellisen tutkimuksen menetelmiä hyödyntävä kulttuurin instituutio.

Tulkin metafora muistuttaa, että historiantutkija tekee jo työtä käynnistäänsä ne ratkaisut, jotka antavat suunnan hänen tutkimustyölleen ja määrittävät sen tuottaman tiedon merkitystä. Näin ei asiaa silti yleensä ajatella, eikä tehtyjä päätöksiä aina edes tunnusteta valinnoiksi. Seuraavassa pyrin kiinnittämään huomion sellaisiin usein ongelmattomina tai vähäpätöisinä pidettyihin tilanteisiin, jotka tutkijan kannattaisi ajatella valinnan paikoiksi. Yhdessä artikkelissa on kuitenkin tyydyttävä niukka esitykseen ja monesti liian yksinkertaistettuihin esimerkkeihin; perusteellinen esitys nyt käsiteltävistä teemoista on juuri valmistunut teokseni *The Historian in Society*.⁴ Tämän kirjoituksen

päätehtävä on esitellä tuossa kirjassa perustelemani historiantutkimusta koskeva uusi ajattelutapa.

Tutkimustehtävän valinta

Tutkimuksen kohteen valinnan perusteluihin kuuluu tutkijan näkemys aihetta koskevan tiedon merkittävydestä. Juuri tämä käsitys myös vie työtä eteenpäin. Siksi kannattaa esittää kysymys ”kenelle”? ”Itselle” on todennäköisesti aina osa vastausta, mutta koska ani harva kirjoittaa pöytälaatikkoonsa, maksaa vään panna aikaa sen joukon huolelliseen rajaamiseen, jolle aihe on tärkeä. Sitä paitsi: vaikka tutkija ei näin tekisikään, aihe valitsee yleisön hänen puolestaan, koska mikään tutkimus ei kiinnosta kaikkia ihmisiä.

Onko valituksi tulleen yleisön tietämys puutteellista, harhaista vai peräti virheellistä? Miksi on tärkeätä välittää tietoa tästä aiheesta juuri näille ihmisille? Vastaukset näihin kysymyksiin auttavat niissä valintatilanteissa, joita historiantutkija kohtaa työnsä joka vaiheessa. Lisäksi vastausten jatkuva parantaminen on tapa syventää omaa motivaatiota, mikä on työn käytevoimana. Samalla tulee myös pienentäneeksi historiantutkimuksessa aina läsnä olevaa turhan työn riskiä.

Tieto siitä, ”miksi tutkin juuri sitä, mitä tutkin”, on itse asiassa tutkijan keskeinen työkalu ja siksi on syytä ajatella vastausten luonnostelu noihin äsken esiteltyihin kysymyksiin tutkimuksen käynnistämisen sisällöksi. Itseenä on turha pettää väittämällä, ettei pyri mihinkään muuhun kuin uuden tiedon tuottamiseen: tutkimustuloksille annetaan joka tapauksessa erilaisia merkityksiä tutkijan tavoitteista riippumatta. Työ siis alkaa pohtimalla ”mitä minä oikeastaan aion tutkia” ja käynnistämisen vaihe päättyy luonnokseen siitä, ”mitä minä haluan työlläni sanoa”.⁵

Älyllisestä laiskuudesta kertova vasta-argumentti tässä esiteltyyn työskentelytapaan on sanoa, että vaadin tutkijalta liian paljon liian varhaisessa tutkimusprosessin vaiheessa. Epärehellisyyttä hipova vastaväite taas on, että tutkimuksen tarkoitus selviää vasta työn edetessä, koska jokaisella on oltava vähintään aavistus siitä, minkä vuoksi tarvitaan suunnitellun työn tuottamaa tietoa. Tutki-

musprojektin käynnistämävaiheen idea on omien lähtökohtien työstämisessä, oli sitten kyse pelkästä aavistuksesta tai jo selkeämmästä ideasta.

Toteutus muistuttaa kieltämättä tutkimuksen tekemistä, mutta sen viemän ajan voittaa kyllä takaisin työn myöhemmissä vaiheissa. Olen siis täsmälleen päinvastaista mieltä kuin se historian professori, jonka eräs kirjoitukseni sai toteamaan muutama vuosi sitten, että ”minä en ainakaan haaskaa aikaa sen pohtimiseen, miten minä tutkin, minä vain tutkin”. Mitä paremmin hallitsee oman työnsä eri puolet, sitä lyhyemmiksi jäävät aina väistämättömät harhapolut ja sitä tehokkaammin osaa etsiä juuri sitä tietoa, mitä tarvitsee.

Historiantutkijan tutkimusmenetelmä on kirjoittamalla tapahtuva päättely ja hänen työnsä myös edistyy kirjoittamalla. Keskeistä on siis tallentaa kaikki mieleen tulleet ideat ja ennen muuta ne tulokset, joita omien oletusten testaaminen lähteitä lukiessa tuottaa. Pelkkä aineiston kokoaminen ei ole oman projektin edistämistä. Kirjoittamista myös tarvitaan aivan alusta lähtien. Kun panee paperille vaikkapa perustelut sille, mikä tekee valitun aiheen niin merkittäväksi, että haluaa tutkia juuri sitä, ottaa todennäköisesti huomioon sellaisitakin, mitä ei muutoin tulisi ajatelleeksi. Tyytymällä ”päässälaskuun” taas ohittaa helposti tärkeitä asioita. Esimerkistä käy tutkimuksen ”aihe”, joka kannattaa purkaa kolmeen osaan.

”Aihetta” hajottaessa kannattaa ensin rajata *tutkimuskohde* ja sitten päättää, minkä toisen asian yhteydessä sitä aikoo tarkastella. Esimerkiksi Ruotsin 1600-luvun noitavainoja voi tarkastella useasta *näkökulmasta*. Lähtökohtana voivat olla vaikkapa tuon ajan taikuutta koskeneet uskomukset, uskonnolliset ryhmät tai sukupuolten suhteisiin liittyneet käsitykset. Samaa tutkimuskohdetta voidaan kyllä eritellä useassakin asiayhteydessä, mutta ei koskaan kaikissa ajateltavissa olevissa konteksteissa. Näkökulman valinnan välttämättömyyden ohella on syytä pitää mielessä, että ”oikeata” asiayhteyttä ei ole, on vain vahvemmin ja heikommin perusteltuja konteksteja.

Merkityksellistä ei itse asiassa ole sen paremmin kohde kuin sen kontekstikaan yksinään, vaan niiden välinen yhteys. Juuri valittu näkökulma jäsentää tutkijan työn tuloksena oleva tulkinnan ja tuottaa sen, mitä tutkija haluaa sanoa työllään. Näkökulma antaa siis suunnan hänen työlleen. Lukijan kannalta on eri asia, tarkastellaanko noita äsken mainittuja noitavainoja taikuutta koske-

vien uskomusten vai sukupuolten suhteiden kannalta. Toinen, ja tulosten vastaanoton kannalta ratkaiseva, ammattitaidon mittari on näkökulman välittämä *viesti*.

Viestillä on kaksi puolta. Toisessa on kyse tutkimustulosten *hedelmällisyydestä*, minkä mittapuuna on olemassa oleva tieto. Uutuus on hedelmällisyyden välttämätön, mutta ei riittävä ehto. Tiedon on myös oltava kiinnostavaa ja tarpeellisenä pidettyä, mitkä taas ovat valituksi tulleesta yleisöstä riippuvia seikkoja. Viestin toinen puoli on tutkimustulosten välittämä *sanoma*, vaikkapa ”pienet valtiot jäävät aina suurten jalkoihin”. Saman sanoman voi siis välittää useakin tutkimus, kun hedelmällisyys taas liittyy tiettyyn tutkimuskohteeseen ja sen kontekstiin.

Tutkija saavuttaa ensimmäisen etappinsa, kun hän on tehnyt itselleen selväksi, ”mitä pyrin tutkimuksellani sanomaan”. Tämä edellyttää, että hän on ensinnä täsmentänyt tutkimustehtävänsä ajankohtaisen merkityksen ja toiseksi pyrkinyt varmistamaan, että hänen valitsemansa näkökulma on oikeutettu tutkimuksen kohteena olevien ihmisten kannalta. Kolmas tehtävä on sitten selvittää käytettävissä olevan lähdeaineiston perusteella, onko idea toteuttamiskelpoinen.

Tutkimustehtävän merkitys

Historiantutkijat ovat tottuneet korostamaan, että heidän tehtävänä on selvittää, *miten asiat oikein olivat*, kuten Leopold von Ranke asian ilmaisi. Tämä perusohje on kuitenkin ymmärretty liian suppeaksi. Ohjeen mielekkääksi tekevään, mutta julkilausumattomaan edellytykseen ei ole kiinnitetty sen ansaitsemaa huomiota: *erotukseksi siitä, miten asioiden väitetään tai uskotaan olleen*.⁶ Historiantutkijan työn mieli on vaihtoehdon esittämisessä olemassa oleville tulkinnoille. Tämä pyrkimys sisältyy aina hänen työhönsä – riippumatta siitä, onko tavoitteena niiden tulkintojen kritiikki, päivittäminen tai kokonaan uuden tulkinnan perustelevinen.

Olemassa olevan tiedon kritiikkiä pidetään kyllä tutkimuksen itsestään selvänä lähtökohtana, mutta se rajataan yleensä koskemaan vain tutkimustietoa – ikään kuin muiden kuin tieteentekijöiden esittämällä tiedolla ei olisi merki-

tystä tutkimuksen kannalta. Unohdetaan, että historian tutkija on ”historian ja yhteiskunnan tuote”, kuten E.H. Carr asian sattuvasti ilmaisee⁷. Mutta samaan aikaan hänen työnsä mieli on mennyttä koskevan, olemassa olevan tiedon korjaamisessa. Tutkijaan kohdistuu vaatimus ”kahteen suuntaan vaikuttavan yhteiskunnallisen sidonnaisuutensa ... kontrolloimisesta”.⁸ Tätä tarkoittaa tutkijan väistämätön osallistuminen historian yhteiskunnallisen rakentamisen prosessiin.

Menneiden tapahtuminen ja asioiden merkityksestä on aikojen alusta käyty yhä jatkuvaa väittelyä. Sitä kuvaa muun muassa Troijan sota. Yhdysvalloissa ovat Homerokseen vedonneet molemmat osapuolet sekä Vietnamin että Irakin sotia koskevien kiistojen yhteydessä. Turkissa taas on olennaista tuon kaupungin sijainti Anatoliassa ja siksi Troija on siellä liitetty maan pyrkimykseen päästä EU:n jäseneksi.⁹ Historiaa rakennetaan yhteiskunnassa silti myös kiistelemällä kutakin tilannetta ajallisesti lähempänä olevasta menneestä ja prosessin tämä ulottuvuus on tutkijan kannalta tavallisesti kiperämpi kuin nuo koskaan päättömät väittelyt. Hän ei voi väistää *historian politiikkaa*.

Suomalaisen politiikan 1970-lukua tutkiva ei voi välttää kannanottoa suomettumiseen – vaikka haluaisikin.¹⁰ Tavat tarkastella tuota vuosikymmentä kuvaavat hyvin historian politiikkaa, erilaisten tulkintojen kamppailua ”oikeasta” tavasta tarkastella mennyttä. Sama esimerkki osoittaa myös, miksi objektiivisuus on yhteiskunnan ja kulttuurin tutkijan kannalta harhaanjohtava vaatimus: se johtaa helposti päinvastaiseen tulokseen kuin mikä on tarkoitus. Pahimmillaan ”nykyisyyden tietoinen hylkääminen” eli monien historian tutkijoiden objektiivisuudelle antama merkitys tekee tutkijasta omien aikalaistensa ennakkoluulojen oikeuttajan.¹¹

Kontrolloimaton osallistuminen historian politiikkaan onkin se riski, minkä välttämiseksi on syytä luopua ajattelemasta objektiivisuutta yhteiskunnan ja kulttuurin tutkimuksen yhteydessä. Tietoteoreettisesti paljon kestävämpi ajattelutapa edellyttää *kriittisen etäisyyden ottamista* – kahteen kohteeseen. Tutkijan on otettava etäisyyttä sekä niihin seikkoihin, joita perustellaan hänen kriittikinsä kohteeksi valitsemillaan tulkinnoilla että niihin, joita hänen oma, vaihtoehtoinen tulkintansa perustelee. Hänen on siis päätettävä, millaisen kan-

nan hän ottaa niihin pyrkimykseen ja näkemyksiin, joiden tukena historiaa käytetään.

Kysymys ei silti ole vain tutkijan valinnoista, vaan ennen muuta niistä yhteysesistä, joita historiaa koskevilla tulkinnoilla on. Suhteellisen helppo tehtävä on eritellä *historiapoliitikkaa*, historian tietoista alistamista tukemaan joitain pyrkimyksiä olivat ne sitten poliittisia, taloudellisia tai mitä tahansa.¹² Monin verroin työläämpää on selvittää historiantulkintojen välillisiä kytkentöjä. Esimerkkinä voi viitata sellaisiin työsuhteiden tarkastelutapoihin, jotka peittävät sukupuolten eriarvoisuuden. Tutkimuksen käynnistämisvaiheen vaativin tehtävä onkin juuri historian politiikan erittelemisen siten, että tutkija tunnistaisi ja voisi pyrkiä hallitsemaan ympäröivän yhteiskunnan ja kulttuurin erilaisia vaikutuksia omaan työhönsä.

Samaa erittelyä tarvitaan myös siksi, että historiantutkimuksen mieli edellyttää aktiivista osallistumista historian politiikkaan. Ajatuksenahan on avata ihmisille uusia näkökulmia heidän omaan tilanteeseensa ja saada heidät punnitsemaan omia käsityksiään. Eikä putkimieheen rinnastuvan asiantuntijan velvollisuutta saa unohtaa. Ammattikunnan olemassaolonhan oikeuttaa tietoteoreettisesti kestävän tiedon tuottaminen, mikä vaatii sekä mennyttä koskevan tiedon kysyntään vastaamista että toimimista jokapäiväisen historian erotuomarina.

Paikallisen ja sukujen historian näkökulmien tuominen viimeisen vuosikymmenen aikana Suomen vuotta 1918 koskevaan keskusteluun on hyvä esimerkki siitä, miten historian yhteiskunnallisen rakentamisen prosessi etenee. Samaan suuntaan jatkettaisiin, jos tuota suomalaista sotaa arvioitaisiin yhtenä niistä proletaarikapinoista, joita puhkesi ensimmäisen maailmansodan päättyessä jokseenkin jokaisessa Euroopan maassa. Tai jos Suomen itsenäistyminen sijoitettaisiin tuon saman kansainväliseen tilanteen osaksi tarkastelemalla sitä osana kansallisen itsemääräämisoikeuden ajatuksen toteutumista.

Historian politiikka on siten se asiayhteys, jossa tutkija pyrkii selvittämään itselleen ”mitä minä haluan tutkimuksellani sanoa”. Mahdollisuuksia on itse asiassa loputtomasti, sillä samalle kohteelle on tarjolla useita ajateltavissa olevia konteksteja. Kohteelle jo annetut merkitykset perustuvat usein keskenään kilpaileviin, sinänsä perusteltuihin asiayhteyksiin. Eri koulukunnat ja tutkimus-

traditiot ehdottavat myös tavallisesti erilaisia lähestymistapoja. Ennalta annettuja, oikeita vastauksia ei ole, vaan tutkija joutuu aina itse tekemään ja perustelevaan valintansa.

Vaihtoehdoksi ajatellun oman tulkinnan pääpiirteet ovat ennakoitavissa ja tämä antaa mahdollisuuden määrittää tutkimuksen tavoite. Hyödyllinen lähtökohta on jo päätös siitä, mikä näkökulma tuottaa hedelmällisintä tietoa ja mikä merkittävimmän sanoman, mutta yleisö auttaa ratkaisun tekemisessä. Historiaa koskevan tiedon käyttäjiä kannattaa joka tapauksessa pohtia silloin, kun ei ole itsestään selvää, mitä yhteiskunnan ryhmää odotettavissa olevat tulokset puhuttelevat. Keiden tulkintoja on tärkeitä arvioida kriittisesti ja miten? Yleisöllä on keskeinen rooli myös toisessa kriteerissä, jonka perusteella tutkija tekee valinnan eri näkökulmavaihtoehtojen välillä. Hänen on syytä arvioida, mitä seurauksia viestillä todennäköisesti on.

Tutkimuksen käynnistäminen on siten valintojen tekemistä. Ratkaisujen perusteluista taas rakentuu se viesti, jonka tutkija aikoo työllään välittää ja jonka luonnosta hän arvioi kriittisesti tutkimusprosessin toisessa vaiheessa. Näistä päätöksistä riippuu edessä olevan työn tuottaman tiedon merkitys. Viime kädessä kysymys on tutkijan uskalluksesta ja hänen visioistaan – mutta myös hänen etiikastaan, kuten seuraavaksi pyrin osoittamaan.

Näkökulman oikeutus

Kapina, vapaussota, kansalaissota, luokkasota ja sisällissota ovat yleisimmät nimet, jotka on annettu alkuvuoden 1918 tapahtumille Suomessa. Viitattaessa tuohon konfliktiin tutkija joutuu jonkin nimen valitsemalla ottamaan kantaa keskusteluun sodan keskeisestä sisällöstä – myös silloin, kun hän tutkii kohdetta, joka ei liity tuohon debattiin. Vuoden 1918 sodan tulkinnat kuvaavat hyvin historian politiikan tuottamaa tilannetta: tutkijan valitsema tutkimuskohde tai sen osat on jo sijoitettu hänen aikomuksistaan riippumatta jonkin kontekstin osiksi. Näin on yleisemminkin: mitä tahansa historian tutkija tutkii, hänen kohteensa on jo ajateltu historiaksi, eli sille on annettu merkityksiä. Historian kirjoittaminen on aina historian uudelleenkirjoittamista.

Samaan aikaan, kun tutkija arvioi tutkimuskohteelleen suunnittelemaansa kontekstia historian politiikan näkökulmasta, hänen on pohdittava valintansa oikeutusta niiden ihmisten kannalta, joita hän aikoo tutkia. Onko reilua tarkastella heidän toimintaansa siinä kontekstissa, jossa olen aikonut sen tehdä? Ellei tutkija ota tätä kysymystä todella vakavasti, hän altistuu väitteille propagandan tuottamisesta. Historiantutkimuksen oikeutus perustuu velvollisuuteen esittää oikeudenmukainen kuvaus tutkimuksen kohteena olevista ihmisistä: ilman tätä eettistä vaatimusta ei ole mielekäästä puhua mennyttä koskevasta tutkimuksesta tieteenalana.

Kun historiantutkija haastaa kanssaihmisensä punnitsemaan omia käsityksiään, hänen lähtökohtanaan on heidän ajankohtaisten ongelmien yhteys menneeseen. Miten toisenlaisissa oloissa eläneet ihmiset ovat selvittäneet samaa sukua olevat pulmat? Mikä merkitys heidän ratkaisuissaan on ollut olosuhteilla ja mikä osuus arvomaailmalla? Nämä ovat vain muutamia esimerkkejä tutkimusta ohjaavien kysymysten luonnostelusta. Olennaista on yhtäällä keskittyä sellaisiin menneen puoliin, joilla on yhtymäkohtia lukijoitten tilanteeseen ja toisaalla osoittaa, mikä oli tutkimuksen kohteena olevien ihmisten suhde niihin. Kaikelta tältä menee pohja, ellei menneille toimijoille tehdä oikeutta.

Historiantutkijan tilannetta voi luonnehtia perustelemalla, miksi hän ei ole tuomari. Tutkijan arvioiden lähtökohtana eivät ensinnäkään ole lait, vaan tulkinat. Toinen olennainen seikka on tutkimustyön ja tuomioistuimen toiminnan logiikan ero. Tuomarin kannalta on tärkeintä selvittää tosiasiat, jotta voi langettaa tuomion, kun taas historiantutkijan kannalta käytettävissä olevat lähteet palvelevat toiminnan ymmärtämisen ja selittämisen pyrkimyksiä. Toinen tapa kuvata historiantutkijan asemaa on tarkastella hänen suhdettaan moraaliin.

Historiantutkijan työn vastakohta on moralisointi eli toisten ihmisten luonnehtiminen käyttäen arvioijan omia mittapuita. Tutkijan on ensiksi selvitettävä, millaiset näkemykset saivat ihmiset toimimaan siten kuin he toimivat. Toisessa vaiheessa hänen on asetettava rinnakkain toimijoiden ja yleisönään olevien ihmisten kriteerit, jotta saa jälkimmäiset pohtimaan omia mittapuitaan. Historiantutkijan tehtävänä ei siis ole sen paremmin toimia tuomarina kuin tarjota kanssaihmisilleen moraalista kompassia, vaan provosoida heidät arvioimaan omia näkemyksiään.

Juuri sanomani ei vie menneen asiantuntijalta oikeutta tuomita vaikkapa Pol Potin hallinnon julmuudet, mutta sen voi tehdä vasta, kun hän on osoittanut lukijoille, missä tilanteessa ja minkä tekijöiden tuloksena nuo teot tehtiin. Hirmuhallitsijat ovat silti huono esimerkki silloin, kun puhutaan historian-tutkijan käytännössä kohtaamista moraaliiin liittyvistä ongelmista. Hänen edessään olevaa tilannetta kuvaa paremmin puuttuminen julkiseen keskusteluun silloin, kun pitäisi osoittaa, etteivät debattia ohjaavat kysymykset tee oikeutta menneille toimijoille. Toisaalta: juuri tällaisissa tilanteissa tarvitaan sitä joka-päiväisen historian erotuomaria, minkä tehtävän ammattikunnan oikeutuksen perustana oleva tietoteoreettisesti kestävä tiedon tuottaminen osoittaa historiantutkijalle.

Tutkimustehtävän rakentaminen edellyttää siten kysymystä ”tekevätkö olemassa olevat tarinat oikeutta tutkimuksen kohteeksi valituille ihmisille?”. Monessa tutkimuksessa on jopa ollut lähtökohtana oletus siitä, etteivät heistä esitetyt kuvaukset ole olleet reiluja. Näkökulmasta päättämisen luonnetta kuvaa joka tapauksessa tutkijan suhde aikaisempiin tutkimuksiin. Ne ovat yhtäällä välttämättömiä lähteitä, jotka välittävät tietoa tutkimuksen kohteena olevista ihmisistä. Toisaalla ne ovat kriittisen tarkastelun kohteita, joiden sisältämistä kuvauksista on kysyttävä, miltä osin ne ovat riittämättömiä tai harhaanjohtavia.

Tutkimusprosessin toisen vaiheen sisältönä eli primaariaineiston läpikäymisen tehtävänä on selvittää, onko valituksi tullut näkökulma, ja sitä tietä myös viesti, oikeutettu. Käytännössä arviointi tapahtuu etsimällä vastauksia näkökulman osoittamiin kysymyksiin, jotka siis on suunniteltava ja järjestettävä siten, että niihin vastaaminen varmistaa reilun kuvauksen esittämisen tutkimuksen kohteena olevista ihmisistä. Kysymykset on myös suunniteltava siten, että tutkija saa sen tiedon, jota hän tarvitsee voidakseen torjua ennakoitavissa olevan kritiikin omaa tulkintaansa kohtaan.

Reilun kuvauksen varmistaminen on tutkijan kriteerinä myös silloin, kun hän päättää lähdeaineistosta, selvittää millaisia lähteitä tarvitaan ja punnitsee, riittävätkö käytettävissä olevat lähteet. Saman tavoitteen pohjalta on vielä päätettävä, mitä muiden tieteenalojen menetelmiä voidaan käyttää apuna. Käynnistämisyvaiheessa suoritettavien erilaisten tehtävien tuottama tieto on lopuksi syytä koota huolella laadittuun tutkimussuunnitelmaan, jotta historiantutki-

muksessa aina paljon aikaa vievä primaariaineiston läpikäynti tapahtuisi mahdollisimman tehokkaasti.

Tulkinnan rakentaminen

Reilun kuvauksen esittämisen vaatimus tarkoittaa samaa tavoitetta, mihin viittaa alalla tavanomaisempi puhe menneiden asioiden esittämisestä niiden ”omilla ehdoilla”. Kuvauksen oikeudenmukaisuutta korostava ”reiluus” liittyy yhteiskunnan ja kulttuurin tutkimuksessa 1900-luvun lopulla tapahtuneeseen niin sanottuun kielelliseen käänteeseen. Sen seurauksena on jouduttu arviomaan uudelleen vanhoja ajatusmalleja, koska ennen muuta rekonstruktio osoittautui huomattavasti työläämmäksi tehtäväksi kuin millaisena sitä oli totuttu pitämään.

Käsitys kielestä tiedon esittämisen neutraalina välineenä todettiin kestävämmäksi. Tiedon sisältö ei ole riippumaton sen ilmaisemisen muodosta. Tekstillä on sellaisia omia mekanismeja, jotka ovat kielen käyttäjän tarkoituksista riippumattomia. Kielen autonomian hyväksyminen on myös muuttanut todellisuutta koskevaa ajattelua. On vaikea pitää mielekkäänä ”objektiivista todellisuutta” tavoittelevaa tutkimusta, jos katsoo, että todellisuuskäsityksiä ehdollistaa aina se kieli, jolla ne ilmaistaan.

Kielellisen käänteiden merkitystä voi havainnollistaa lähteiden lukemisen logiikalla. Tutkijan on ensin tavoitettava lähteen laatijan käsitys todellisuudesta ja tämän tapa ilmaista se, jotta ei tahattomasti olettaisi tämän ajatelleen ja toimineen omien käsitystensä edellyttämällä tavalla. Tutkijan on toisin sanoen muistettava, että hänen oma käsityksensä todellisuudesta ja hänen oma kielenensä ovat yhtä historiallisia kuin tutkimuskohteena olevien ihmisten tavat. Frank Ankersmit on sattuvasti korostanut, että historiantutkijan on syytä pitää joka vaiheessa mielessä kysymykset ”keiden todellisuus?” ja ”keiden kieli?”.¹³

Lähdekritiikki on pätevä ajatusmalli silloin, kun pyritään tavoittamaan lähteen laatijan kainalossa olevaa ”ketunhäntää” eli selvitetään tietoista tarkoituspärisyyttä. Lähteitä lukiessa on kuitenkin syytä edetä syvemmälle ja kysyä, minkä esityksiä ne ovat. Erittelemällä tiedonlähteen syntytilannetta lähestytään niitä yhteiskunnallisia ja kulttuurisia olosuhteita, jotka ovat sen tuottaneet. Tätä

tietä edettäessä tullaan keskeiseen lähteiden ominaisuuteen: ”minkä jälki lähde on?” on kysymys, johon annettu vastaus on aina vain päätelmä.¹⁴

Tutkimuksen kohteena olevien ihmisten toimintaa rekonstruoitaessa on noudatettava samaa logiikkaa kuin lähteitä lukiessa. On muistettava, että tavoitteena ei ole ”objektiivinen todellisuus”, vaan tiettyjen ihmisten todellisuus. Ensin on selvitettävä, miten he ymmärsivät tutkimuksen kohteena olevan tilanteen ja millaisiksi he kuvasivat siihen liittyvät tavoitteensa. Vasta sitten voidaan antaa merkityksiä heidän aikaansaannoksilleen. Näin on meneteltävä myös tutkimusprosessin toista vaihetta hallitsevan tavoitteen kohdalla, selvitettäessä näkökulman oikeutusta.

Jokainen pätevä historiantutkija on tekstiä laatiessaan joutunut kysymään itseltään, voinko käyttää tässä kohdassa omia ilmaisujani. Sama haaste on edessä, kun on päätettävä näkökulman oikeutuksesta. Esimerkiksi voisi ottaa maailmansotien välisen ajan hallitusten ympäristövastuun. Mieleen tulee heti anakronismi eli kielto kuvata mennyttä myöhemmän ajan käsitteitä käyttäen, mutta toisaalta myös: mistä tietää onko ympäristövastuu tässä tapauksessa anakronismi? Anakronismi-puheesta ei ole apua käytännön tutkimustyössä, se on tosiasiallisesti itse ongelman kiertämistä. Pulman ratkaisemiseksi on selvitettävä (tässä esimerkkitapauksessa), millaiset olivat tarkasteltavina olevien hallitusten käsitykset ympäristöstä todellisuuden yhtenä ulottuvuutena.

Olenainen on siis kysymys ”millä edellytyksillä?” ja siihen vastaamista edellyttää myös näkökulman oikeutuksen ratkaiseminen. Vastaus on kielteinen, jos tutkijan esittämiin kysymyksiin ei voida vastata toimijoiden todellisuuskäsityksen ja heidän kielensä sallimissa puitteissa. Tutkimusprosessin toiseen vaiheeseen edennyt tutkija on kyllä päätenyt myönteiseen vastaukseen, mistä seuraa, että hänen on nyt löydettävä todisteet oletukselleen. Hänen on vakuutettava yleisönsä, ja tässä kohden ennen muuta kollegansa, tulkintansa *uskottavuudesta*. Hänen on kyettävä osoittamaan, että valittu näkökulma on sekä mahdollinen että oikeudenmukainen.

Uskottavuus arviointiperusteen nimenä viestii, että tutkimuskohteen esittäminen ”sen omien ehtojen mukaisena” on hankalampi tehtävä kuin miksi se oli totuttu ajattelemaan. Arvioinnin kontekstina on tutkimuskohteen kulttuuri, mikä on vain päätelmiin perustuva konstruktio. Pulma liittyy myös sii-

hen, ettei meillä ole mahdollisuuksia toisten ihmisten todellisuuskäsitysten ja heidän kielensä kiistattomaan ennallistamiseen. Siksi kenelläkään ei ole edellytyksiä uskottavaa kestävämmän tiedon esittämiseen menneistä kulttuureista.

Kaksi muuta kestävä tiedon kriteeriä sen sijaan ovat yksiselitteisiä. Tulkinnan on ensinnäkin oltava kestävä siinä merkityksessä, että se perustuu *moitteet-tomaan päättelyyn*. Sen on myös oltava *vakuuttava*, kun mittapuuna ovat aiemat tutkimukset. Ne eivät saa kyseenalaistaa tulkintaa, vaan tutkijan on osoitettava omansa niitä pätevämmäksi. Kestävä tiedon kolmen kriteerin osalta kollegat ovat tutkijan kriittinen yleisö, mutta tuotetun tiedon merkittävyyttä arviotaessa heillä ei enää ole erityistä pätevyyttä.

Historiantutkimuksen mieli on tuotetun tiedon merkityksessä, ei sen kestävydessä; kestävä tieto on tavallaan "vain" viestin välttämätön ehto. Toisaalta tuotettu tieto on propagandaa tai tendenssimäistä, ellei se ole kestävä. Tiedon kaksi puolta siis ehdollistavat hyvin vahvalla tavalla toisiaan, vaikka merkitys onkin tiedon ensisijainen ulottuvuus. Tämä asetelma ilmentää historian yhteiskunnallisen rakentamisen luonnetta koskaan päättymättömänä prosessina.

Lopullisia totuuksia ei ole, vaan historioita tuottavat kysymykset ovat aina sidoksissa siihen tilanteeseen, jossa ne esitetään. Ja koska tiedon tarve muuttuu, historiaa kirjoitetaan koko ajan uudelleen. Toisaalta uusi tulkinta on aiempia vakuuttavampi vain, jos se läpäisee tiedon kestävyttä koskevan testin ja se taas edellyttää aiemman tutkimuksen ottamista vakavasti. Historiantutkijan tulkinta rakentuu toisin sanoen aina aiemman tutkimustiedon pohjalle, vaikka hän tuottaakin vain väliaikaisia totuuksia.

Tulkinnan esittäminen

Historiantutkijan perustava pulma on vakuuttavan viestin ja reilun kuvauksen välinen ristiriita: on otettava asiantuntijana kantaa ajankohtaiseen keskusteluun tekemällä oikeutta tutkimuksen kohteena oleville ihmisille. Vain tekopyhä tutkija väittää, ettei ole koskaan tuntenut kiusausta tinkiä rekonstruktion vaatimuksista saadakseen viestistään vakuuttavamman. Viesti siis ohjaa tutkijan työtä, mutta reilun kuvauksen vaatimus asettaa sille koko ajan esteitä.

Tämä perustava pulma konkretisoituu tutkimusprosessin kolmannessa, lopullisen esityksen laatimisen vaiheessa. Silloin muuttuu myös kirjoittamisen luonne tutkimusmenetelmästä tulosten esittämisen välineeksi. Historiantutkija ei enää raportoi itselleen päättelyn edistymisestä, koska hän on jo varmistunut viestin kestävydestä, vaan keskittyy yleisön vakuuttamiseen. Toki kirjoittaminen on tuottanut tekstiä jo tutkimuksen käynnistämisenvaiheessa ja primaariaineistoa läpikäydessä, mutta silloin ei ole ollut tarvetta ajatella lopullista esitystä. Nyt on aika toimittaa nämä toisistaan erilliset ”tekstinpätkät” yhtenäiseksi esitykseksi.

Viestin esittäminen mahdollisimman vakuuttavasti on tutkijan lopullista esitystä hallitseva tavoite.¹⁵ Teoksen rakentamista kannattaa ajatella ottamalla läh-tökohdaksi oma *retorinen konteksti* Aristoteleen esittämällä tavalla. *Ethos* kiinnittää huomion tutkijan henkilöön: mitkä kaikki seikat vaikuttavat hänen uskotavuuteensa ja luotettavuuteensa? *Pathoksen* näkökulma taas avautuu kysymällä, millä kaikilla tavoilla tutkija voi varmistaa, että yleisö ottaa hänen esityksensä vakavasti. Kannattaa muistaa, että tutkija pelaa aina uhkapeliä niiden ihmisten tietämyksellä ja ajattelutavoilla, joita kiinnostaa hänen tuottamansa tieto. Panoksena on viestin ”meneminen jakeluun” ja sen ”kolahtaminen”.

Logos viittaa tutkimustuloksiin tai esityksen asiasisältöön. Siitä on tärkeää havaita, ettei tutkijan esityksellä ole ”paljasta”, ”puhdasta” tai ”pelkkää” asiasisältöä. Heti, kun tutkija ryhtyy kirjoittamaan *logosta* tekstiksi, hänen uskotavuutensa ja yleisön käsitykset tulevat mukaan. Tekstinä on jokaisella *logoksella* aina oma *ethoksensa* ja *pathoksensa*. Tutkija ja yleisö ovat siis väistämättä mukana kaikessa, mitä tutkija esittää historiasta.

Historiantutkimuksen erityisyys on, että tutkimuksen kohteena olevat ihmiset ovat retorisen kontekstin kolmas osapuoli ja heidän ajattelemisensa tuo esiin tutkijan eettisen problematiikan.¹⁶ Hänen on varmistettava, että tutkimuksen kohteena olevat ihmiset pääsevät asettamaan rajoituksia hänen argumentoinnilleen samanaikaisesti, kun hän väittelee heidän kanssaan oman tulokintansa oikeutuksesta. Historiantutkija käykin itse asiassa kahta rinnakkaista dialogia, toista tutkimuskohteena olevien ihmisten ja toista lukijoittensa kanssa. Näiden vuoropuhelujen välillä on siis ensinnäkin pysyvä jännite, mutta sen lisäksi tutkijalla on niissä erilainen asema.

Suhteessa lukijoihin tutkijan esitys on pohjimmiltaan monologi. Lähtökohdiana tutkijalla on kyllä dialogi yleisön kanssa, mutta argumentoidessaan hän on auktoriteetti, joka puhuu. Suhde tutkimuksen kohteena oleviin ihmisiin vaatii toisenlaista dialogisuutta. Tutkijan on laskeuduttava norsunluutornistaan ja hyväksyttävä asetelma, jossa hän ei ole auktoriteetti, vaan ainoastaan vuoropuhelun toinen osapuoli. Hänen on sopeuduttava tilanteeseen, jossa tutkijalta edellytetään nöyryyttä ja kunnioittavaa suhtautumista historian subjekteihin.

Lopullisen esityksen osalta on syytä korostaa, että tutkija joutuu kuvaamaan tutkimuksen kohteena olevien ihmisten näkemykset samassa tekstissä, jossa hän argumentoi oman viestinsä. Tutkijan kahdella dialogilla ei ole toisistaan erillisiä osuuksia hänen teoksessaan. Hän voi siis *vain ajatella* suhdettaan näihin ihmisiin erillään suhteestaan yleisöön. Se hänen on kuitenkin tehtävä, koska muutoin reilun kuvauksen esittäminen jää viestin argumentoimisen jalkoihin.

Tutkimuskohteena olevien ihmisten kanssa käydyn dialogin ja sen lopputuloksen esittäminen tekstinä on siten viestin argumentoimisesta poikkeava, lopullisen esityksen laatimisen lähtökohta. Käytännössä tämä tarkoittaa omia johtopäätöksiä perustelevan päätelmäkokonaisuuden esittelemistä. Haasteena on, että tutkijalla on ani harvoin mahdollisuus saada palautetta tutkimiltaan ihmisiltä. Hän joutuu tyytymään siihen tietoon, joka on pääteltävissä näistä ihmisistä informaatiota välittävien lähteiden pohjalta. Tutkimuskohteen ääni pääseeekin kuuluville vain näin tapahtuvan päättelyn välityksellä. Tuon äänen esittäminen on kuitenkin välttämätöntä, jota lukijat voisivat sen pohjalta pohdita omia näkemyksiään.

Lopullista esitystä voi luonnehtia päätelmäkokonaisuutena toisinkin. Tutkijan on ensinnäkin varmistettava tulkintansa vakuuttavuus ja uskottavuus. Tämän lisäksi esityksen on täytettävä kaksi muuta tietoteoreettista ehtoa. Niistä eivät tutkijat juuri puhu, koska ne ovat asianmukaisen tekstin välttämättömiä edellytyksiä ja niitä pidetään siksi itsestään selvinä. Silti *päättelyn moitteettomuuden* ja *esityksen kaksinkertaisen todenmukaisuuden* varmistaminen eivät ole mitään vähäpätöisiä tehtäviä.

Päättelyn moitteettomuus ei ole saanut historian tutkimuksessa ansaitsemaansa painoarvoa, koska alan tutkijat eivät juuri ajattele päättelyä päättelynä

vaan lähteiden arviointina. Esimerkistä käy lopullisen esityksen johdonmukaisuuden ja sisäisen ristiriidattomuuden varmistaminen. Ellei sitä ajatella nimenomaan päättelyn kysymyksenä, eri päätelmäketjujen välille syntyy helposti perustelematta jääneitä yhteyksiä. Tulkin metafora taas havainnollistaa kaksinkertaisen todenmukaisuuden vaatimusta: tutkijan on tunnettava hyvin sekä oman yleisönsä että tutkimuksen kohteena olevien ihmisten käsitykset todellisuudesta ja todenmukaisuudesta. Ellei hän hallitse näitä kahta näkemysjärjestelmää, hän ei sen paremmin tee oikeutta tutkimilleen ihmisille kuin provosoi kestäväällä tavalla yleisöään uudelleenarviointeihin.

Yleisön kiinnostuksen herättäminen on kolmas tehtävä, jonka näkökulmasta tutkijan on ajateltava lopullista esitystään. Se on tavoite, jolla on vahva tutkimuspolitiikan ulottuvuus ja siksi käsittelen sitä kirjoitukseni päättävässä luvussa. Tutkijan lopullisen esityksen näkökulmasta kysymys on tehtävästä, joka poikkeaa sekä viestin argumentoimisesta että päätelmäkokonaisuuden esittämisestä. Nämä kolme asettavat tutkijan tekstille keskenään ristiriitaisia vaatimuksia, joiden sovittaminen yhteen hallitsee historian tutkijan lopullisen esityksen laatimista. Korostaakseni tätä tutkimusprosessin viimeisen vaiheen omaleimaisuutta ja vaativuutta olen puhunut siitä komposition rakentamisena.

Kompositio on poetiikan kysymys eli osa kirjallisten tekniikoiden problematiikkaa, minkä Hayden White *Metahistory* -teoksellaan nosti vuonna 1973 historian tutkijoiden keskustelun kohteeksi. En kuitenkaan pidä oikeutettuna Whiten tapaa palauttaa historian tutkijoiden esitykset eri kulttuureille ominaisiin juonirakenteisiin. Niillä epäilemättä on vaikutusta, mutta perustellumpaa on mielestäni ajatella, että jokainen kompositio on ainutkertainen.

Yleisön asema historian tutkimuksessa

Yleisön kiinnostuksen herättäminen on tavoite, jota historian tutkija joutuu arvioimaan, vain hieman kärjistäen, oman toimeentulonsa varmistamisen näkökulmasta. Ovatko yliopistoni, Suomen Akatemia ja erilaiset rahastot valmiit rahoittamaan sellaista tutkimusta, jota historian tutkimuksen mieli edellyttää? Voinko asettaa tavoitteekseni osoittaa ihmisille totutusta poikkeavan tavan tarkastella asemaansa ja haastaa heidät punnitsemaan kriittisesti omia käsityk-

siään siten kuin historiallinen tilanne mielestäni vaatii? En pohdi asiaa rahoituksen varmistamisen näkökulmasta, vaan tarkastelen, millaisena ammattikunta näkee tämän tavoitteen.

”Historia alhaalta” oli sen poliittisen juonteen tunnus, joka oli osa alan tutkimuksessa 1900-luvun viimeisellä neljänneksellä tapahtunutta mullistusta.¹⁷ Sitä havainnollistaa historian perinteisten toimijoiden ja teemojen kyseenalaistaminen. Valtiot olivat olleet tärkeitä historian perusyksikköjä, eivät siivoojat eivätkä turistit. Tärkeisiin teemoihin oli kuulunut teollisuuden rakenne, mutta eivät vaikkapa sukupuolten suhteet työpaikoilla. Erilaisten vähemmistöjen historiat kuuluvat myös niihin alan tutkimuksen uusiin piirteisiin, joihin viitaten monet, varsinkin nuoremmat tutkijat korostavat 2000-luvun alussa, ettei historian tutkijoiden enää voi väittää työskentelevän yhteiskunnasta erillään olevassa norsunluutornissa. Tämä pitää toki paikkansa, varsinkin, kun mitä erilaisemmat historiat ovat tänään täysin hyväksytyjä tutkimusalueita. Silti muutos on jäänyt puolitiehen.

Tutkijan tapa tehdä selkoa lähtökohdistaan on entinen. Odotetaan, että hän esittelee kriittisen näkemyksensä aiemmasta tutkimuksesta sekä selostaa teoreettiset lähtökohtansa ja menetelmälliset valintansa. Sen sijaan jokapäiväisen historian arviointi on tutkijan henkilökohtainen asia. Hänellä ei ole veloitetta edes esitellä tutkimustehtävänsä paikkaa historian politiikassa, puhumattakaan valintojensa perustelemisesta. Yhteys ympäröivään yhteiskuntaan on kunkin tutkijan yksityisasia.

Ammattikunta myös lähestyy yhteiskuntaa edelleen ylhäältä päin. On tutkimusta rahoittavien instituutioiden ja tutkijoiden yhteinen asia päättää milloin ja miltä osin yhteiskunnassa tarvitaan asiantuntijan panosta. Samaa tietä tulee päätetyksi, mikä on tutkimisen arvoista historiaa ja mikä ei. Historiaa koskevan tiedon käyttäjillä ei ole osaa eikä arpa näissä ratkaisuisissa. Miten tilanteen voisi muuttaa ja miten käyttäjien näkemykset voisivat vaikuttaa jo tutkimustehtävää rakennettaessa, on yksi niistä kysymyksistä, joihin *The Historian in Society* -teokseni pyrkii vastaamaan¹⁸.

Tutkijan ja historian käyttäjien suhteeseen avaavat joka tapauksessa hedelmällisen näkökulman *yhteiset historiat*, joista tosin on vielä vain vähän tutkimusta. Kyse on käsitteestä, jonka voi rinnastaa Benedict Andersonin tunnet-

tuun ajatukseen kansakunnasta *kuviteltuna yhteisönä*. Jokaisessa yhteiskunnassa on lukuisia, osin päällekkäisiä yhteisöjä, joilla on omat yhteiset historiansa. Niihin tarttuminen näyttäisi olevan keskeistä yleisön kiinnostuksen herättämisen kannalta. Samalla voitaisiin edetä pitemmällekin eli kannustamaan historian käyttäjiä antamaan oma panoksensa historian yhteiskunnallisen rakentamisen prosessiin.

Lähteet ja kirjallisuus

Kirjallisuus

- Anderson, Benedict: *Kuvitellut yhteisöt. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*. Vastapaino, Tampere 2007.
- Ankersmit, F.R.: Reply to Professor Zagorin. *History and Theory*, XXIX 1990.
- Carr, E.H.: *Mitä historia on*, Otava. Helsinki 1963.
- Elton, G.R.: *The Practice of History*. Fontana Press, London 1989 (1967).
- Fulbrook, Mary: *Historical Theory*. Routledge, London and New York 2002.
- Hentilä, Seppo: Historiapoliittikka. *Jokapäiväinen historia*. Toim. Jorma Kalela & Ilari Lindroos. Tietolipas 177. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2001.
- Jokapäiväinen historia*. Toim. Jorma Kalela ja Ilari Lindroos. Tietolipas 177. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2001.
- Kalela, Jorma: *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus, Helsinki 2000.
- Kalela, Jorma: Historiantutkimus ja politiikka. *Historiallinen Aikakauskirja* 4/2008.
- Kalela, Jorma: *Historian tutkimusprosessi. Metodinen opas oman ajan historiaa tutkiville*. Gaudeamus, Helsinki 1972.
- Kalela, Jorma: Jatkomenoinen uudistaminen. Poliittikka historiassa ja historiantutkimuksessa. *Historiallinen Aikakauskirja* 3/2005.
- Kalela, Jorma: Miksi ei pidä ajatella, että historiantutkija tuottaa kertomuksia. *Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen*. Toim. Samuli Hägg, Markku Lehtimäki ja Liisa Steinby. Tietolipas 226. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2009.
- Kalela, Jorma: *Miten teen gradun poliittisessa historiassa*. Turun yliopiston Poliittisen historian raportteja 5, Turun yliopiston Poliittisen historian laitos, Turku 2002. (Kalela 2002a)
- Kalela, Jorma: Tutkijan vapaus historiantutkimuksessa. *Tutkijan eettiset valinnat*. Toim. S. Karjalainen et al. Gaudeamus, Helsinki 2002. (Kalela 2002b)
- Kettunen, Pauli: *Globalisaatio ja kansallinen me. Kansallisen katseen historiallinen kritiikki*. Vastapaino, Tampere 2008.
- Kettunen, Pauli: Kirkuvan harmaa 70-luku. *Työväentutkimus* 2006.
- Rosenzweig, Roy & Thelen, David: *The Presence of the Past. Popular Uses of History in American Life*. Columbia University Press, New York 1998.
- Strauss, Barry: Why Is Troy Still Burning? *Historically Speaking*, September 2006 (October).

Viitteet

- 1 Jokaisen historiantutkijan kannattaa perehtyä Thelenin ja toisen yhdysvaltalaisen historianprofessorin, Roy Rosenzweigin teokseen *The Presence of the Past*, 1998.
- 2 Tästä enemmän ks. *Jokapäiväinen historia* 2001.
- 3 Kettunen 2008, 24–48, lainaus 24.
- 4 Jätin käsikirjoituksen kustantajalle huhtikuussa 2010 ja tämä kirjoitus valmistui vuotta aiemmin. Kirjan julkaisee Palgrave Macmillan vuoden 2010 lopulla tai seuraavan vuoden alussa. Teos käsittelee historiantutkijan suhdetta hänen työnsä kontekstina olevaan

yhteiskuntaan siinä, missä vuonna 2000 ilmestynyt *Historiantutkimus ja historia* (Gau-deamus, Helsinki) keskittyi alan perinteisiin teoreettisiin kysymyksiin. Molempien tutki-musten lähtökohtana on historian yhteiskunnallisen rakentamisen prosessi. Kalela 2005, 292.

- 5 Kirjoituksen tämän jakson teemoista perusteellisemmin ks. Kalela 2002a, 6–36.
 6 Perusteellisemmin ks. Kalela 2000, 50–52.
 7 Carr 1963, 46.
 8 Kalela 1972, 11.
 9 Strauss 2006, 18–20.
 10 Tässä ks. Kettunen 2006.
 11 Lainaus Elton 1989 (1967), 66. Mary Fulbrook (2002, 196) kuvaa tämän tarkoitustaan vas-taan kääntyvän ajattelutavan seurauksia ilmaisulla ”partisan pretence of neutrality”.
 12 Tässä ks. Hentilä 2001. Historiapoliitiikan ja historian politiikan erosta ks. Kalela 2008.
 13 Ankersmit 1990.
 14 Tästä perusteellisemmin ks. Kalela 2000, 92– 101.
 15 Tämän luvun teemoista perusteellisemmin ks. Kalela 2009. Ks. myös Kalela 2000, luvut 8. ja 9.
 16 Ks. myös Kalela 2002b.
 17 Ks. esim. Kalela 2000, 16–20.
 18 Tästä problematiikasta pidin 19.9.2009 kutsusta pääesitelmän *The Role of Historians in Breaking the Present Impasse of Western Democracies* (ei julkaistu) Ruskin Collegessa, Oxfordissa järjestetyssä konferenssissa, jonka teemana oli *Legacies and Futures: The History Workshop and Radical Education*.